

INFORMACIJOS VADYBA

Informacijos auditas kitų audito rūšių kontekste

Irmantas Aleliūnas

ISACA Lietuva,
Akademinų reikalų direktorius daktaras, CISA
Academic Relations Director, doctor, CISA
Didlaukio g. 56-7, LT-08329 Vilnius
Tel. (+370 5) 2 66 68 10
El. paštas: irmantas.aleliunas@isaca.lt

Zenona Atkočiūnienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros profesorė daktarė (HP)
Professor, Doctor (HP)
Department of Information and Communication,
Faculty of Communication, Vilnius University,
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
Tel. (+ 370 5) 2 36 61 19
El. paštas: zenona.atkociuniene@kf.vu.lt

Mokslininkai, analizuodami informacijos auditą, pažymi šio audito svarbą ir įvairius jo aspektus, tačiau praktinėje veikloje informacijos auditas neįsitvirtinęs. Informacijos auditas dar neturi parengtų standartų ir metodikų bei labiau panašus į mokslinę veiklą. Siekiant sukurti pagrindą legitimiai bazei, straipsnyje yra atliekamas informacijos audito pozicionavimas bendroje audito aplinkoje. Tyrimo metu įvertinamos audito rūšys, jos struktūrizuojamos ir atliekama informacijos audito bei kitų audito rūšių lyginamoji analizė pagal funkcinį ir kitus požymius.

Pagrindiniai žodžiai: informacijos auditas, duomenų (informacinių sistemų) auditas, veiklos auditas, atitikimo (teisėtumo) auditas, informacijos valdymas, auditorių nepriklausomumas.

Informacijos audito problematikos aktualumas

Auditas Lietuvoje kasmet tampa vis populiarešnis, įsitvirtina praktikoje ir teisinėje bazėje. Šį terminą vis dažniau vartoja įmonių vadovai, vadybininkai, buhalteriai ir paprastai visuomenės nariai. Didėja ir audito sritys, teikiamos vis įvairesnės ir geresnės paslaugos (J. Mackevičius, 2001). Auditas organizacijose įgauna naujas formas

(H. Botha, J. A. Boon, 2003). Rinkoje dažnai susiklosto tokios sąlygos ir aplinkybės, kai be audito negalima išspręsti daugelio svarbių problemų, pavyzdžiui, informacijos vadybos kontekste informacijos auditas laikomas įrankiu, padedančiu valdyti informaciją, suderinti informacijos poreikius ir veiklos uždavinius, nustatyti, ar organizacijos išteklių naudojami taupiai, efektyviai ir rezultatyviai (J. Mackevičius, 2003). Infor-

macijos auditas turi padėti identifikuoti problemas ir pateikti rekomendacijas (Z. Atkočiūnienė, 2009).

Informacijos audito problematika tiriamą jau daugiau kaip du dešimtmečius. Mokslinėje literatūroje ryškinamos įvairios informacijos audito apibrėžtys. E. Orna (1999) informacijos auditą apibrėžia kaip sistemingą informacijos panaudojimo, išteklių ir šaltinių, parengtą pagal dokumentinius šaltinius, patikrinimą. G. D. Swash (1997) pažymi, kad informacijos auditas išryškina informacijos valdymo klaidas, spragas ir problemas. S. Henzel (2001) pateikia išsamų informacijos audito modelį, pagrįstą konkrečia metodika ir geriausios praktikos pavyzdžiais. Konkretų ir nuoseklų informacijos audito septynių lygmenų modelį pateikia informacijos valdymo teoretikas T. Wilson (1999). Straipsnyje analizuojamą problematiką taip pat tyrė ir kiti užsienio bei Lietuvos mokslininkai – A. Booth (1994); E. M. Cortez ir E. J. Kazlauskas (1996); P. Drucker (1993); C. P. R. Dubois (1995); G. Robertson (1994); C. F. Burke ir F. W. Horton (1988); Z. Atkočiūnienė (2009), R. Gudauskas (2004) ir kt.

Galima teigti, kad nėra visuotinai pripažinto informacijos audito modelio, kuris tiktų kiekvienai organizacijai, nes skiriasi organizacijų darbo pobūdis, išskelti tikslai, struktūra ir kitos aplinkybės, tačiau yra bendrumų, kuriuos siūloma analizuoti atliekant informacijos auditą (Z. Atkočiūnienė, 2009):

- Kokia organizacijos aplinka? Kokie yra svarbiausi veiklos tikslai?
- Kokie darbuotojų informaciniai poreikiai?
- Kokie organizacijos informacijos šaltiniai?

- Kokios silpniausios organizacijos informacinės veiklos sritys ir kodėl?
- Kokie pagrindiniai organizacijos informacijos šaltiniai?
- Ką galima padaryti, kad situacija pagerėtų? Kaip priimamas geriausias sprendimas?
- Ar organizacijos informacinės sistemos atitinka poreikius ir standartus?
- Kokie pokyčiai rekomenduojami?
- Kokios priežastys lėmė informacijos audito atsiradimą ir kokios svarbiausios problemos iškylo valdant informaciją?

Skirtingi autoriai atkreipia dėmesį į informacijos audito svarbą ir įvairius jo aspektus, tačiau dar 2003 metais H. Botha ir J. A. Boon pažymėjo, kad tyrėjai neaptinka informacijos audito praktinio taikymo bendrų ir įtvirtintų standartų bei metodikos. Šios priežastys lemia informacijos audito taikymo praktinėje veikloje probleminį lauką:

1. Neaišku, ar informacijos auditas yra atskira audito rūšis, neaiškus informacijos audito klasifikavimas pagal atlikimo laiką, užsakovą ir kitus požymius. Informacijos auditas nėra aiškiai išskirtas tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu.
2. Užsakovams nėra aiškiai apibrėžtos informacijos audito paslaugos ir nenustatytas minimalus kokybinis ir kiekybinis jų lygis. Taip pat nėra žinoma, kokios minimalios kvalifikacijos profesionalai gali atlikti tokį auditą.

Įvardyta problematika suponuoja šio straipsnio **tikslą** – nustatyti informacijos audito ir kitų audito rūšių sąsają, siekiant sudaryti pagrindą praktinei informacijos audito veiklai, pagrįstai koncepcijomis, standartais, gairėmis, etikos kodeksu ir kvalifikaciniais reikalavimais.

Tyrimo tikslui pasiekti keliami **uždaviniai**:

- Identifikuoti audito rūšis ir jų ypatumus pagal nustatytus požymius.
- Nustatyti informacijos audito ir kitų audito rūšių sąsajas.
- Įvertinti teorinės ir praktinės audito bazės perimamumo ir savarankiškos informacijos audito teorinės ir praktinės bazės formavimo galimybes.

Informacijos audito pozicionavimas atliekamas naudojant sisteminę mokslinės literatūros ir dokumentų analizę, lyginamąją analizę ir apibendrinimą, dokumentų grupavimą ir kritinį vertinimą. Lyginamoji dokumentų analizė atlikta tyrimui naudojant oficialius dokumentus. Šiuos dokumentus galima sugrupuoti į dvi grupes:

- Pirmos grupės dokumentai – tai įvairūs audito standartai ir juos išaiškinantys dokumentai – gairės, vadovai, metmenys. Šios grupės dokumentų šaltiniai yra visuomeninės organizacijos – IFAC (Tarptautinė buhalterių asociacija), IIA (Tarptautinis vidaus auditorių institutas), ISACA (Tarptautinė informacinių sistemų audito ir valdymo asociacija) ir INTOSAI (Tarptautinė aukščiausiųjų audito institucijų organizacija).
- Antros grupės dokumentai – tai remiantis pirmos grupės dokumentais parengtos audito ataskaitos. Šios grupės dokumentų šaltiniai – Valstybės kontrolės duomenų bazės (jose kaupiamos valstybinės (išorinio) finansinio ir veiklos audito ataskaitos bei valstybės institucijų vidaus audito tarnybų ataskaitos), INTOSAI WGITA (INTOSAI Informacinių technologijų darbo grupės) veiklos audito ataskaitų duomenų bazė ir ISACA Informacinių technologijų strateginio valdymo instituto (ITGI) duomenų bazė.

Audito rūšys ir jų ypatumai

Siekiant sukurti pagrindą legitimiai bazei yra tikslinga atlikti informacijos audito pozicionavimą bendroje audito aplinkoje. Tyrimo metu keliami hipotezė, kad daugeliu atvejų informacijos auditas gali būti kitų audito rūšių dalis. Toks informacijos audito tyrimo būdas leistų nustatyti gaires informacijos audito koncepcijoms, standartams ir kitiems legitimiesiems dokumentams.

Informacijos audito pozicionavimui tyrimo metu pirmiausia įvertinama esamų audito rūšių visuma, pagal nustatytus požymius ir ji struktūrizuojama. Paskui nustatomas santykis su struktūriniais elementais – audito rūšimis ir identifikuojamas informacijos auditas kaip struktūrinis audito visumos elementas.

Audito rūšis pagal tam tikrus požymius išskiria įvairūs mokslininkai. Lietuvoje minėtą problematiką analizuoja J. Mackevičius (2001) ir V. Lakis (2007).

J. Mackevičiaus (2001) siūlomoje schemoje nurodoma, kad teoriškai dažniausiai auditas klasifikuojamas pagal šiuos požymius: funkcinį, apimtį ir atlikėjus, atlikimo laiką, privalomumą.

Pagal funkcinį požymį auditas skirstomas į: *finansinį, valdymo, veiklos, socialinį* ir t. t. J. Mackevičius (2001) taip pat atkreipia dėmesį, kad literatūroje jis aptiko audito rūšių, kurių pagal funkcinį požymį neišskyrė. Dėl minėtos priežasties jis atskirai pateikia kai kurias audito rūšis, pavyzdžiui, *atitikimo* (kituose šaltiniuose – teišėtumo), *duomenų (informacinių) sistemų auditai*. Tačiau kai kurios su informacine veikla susijusios audito rūšys liko minėto autoriaus neapertos.

Su informacine veikla susijusias audito rūšis – *komunikacijos, informacijos*

sistemy, žinių auditą – išskyrė H. Botha, J. A. Boon (2003).

Audito sąvoka suponuoja legitimias sąvokas – standartus, etikos kodeksus, reikalavimus profesinei kvalifikacijai. Praktiškai audito standartai teikia galimybę užsakovams ir auditoriams nusistatyti minimalų paslaugų lygį ir atsakomybę. Istorikai labiausiai yra reglamentuojamas *finansinis* auditas. Ši audito rūšis yra seniausia, kilusi XIX amžiuje. Pakankamai reglamentuoti ir naujesni – *veiklos, informacinių sistemų* – auditai. Jų užuomazgų atsirado septintajame XX a. dešimtmetyje, tačiau jie formavosi turėdami ryšį su finansiniu auditu ir todėl turi suformuluotus ir viešai pripažintus standartus.

Atsižvelgiant į tai, kas atlieka auditą ir kokia jo apimtis, auditas skirstomas į *išorės, vidaus* ir *valstybinį*. Pagal privalomumo požymį auditas gali būti skirstomas į *privalomą* ir *neprivalomą*. *Laiko atžvilgiu* dažniausiai skiriamos dvi audito rūšys – periodinis ir neperiodinis (Mackevičius (2001).

Kai kurios audito rūšys pagal savo atlikimo būdą yra artimos mokslinei veiklai. Pavyzdžiui, apie informacijos auditui artimą žinių auditą R. Gudauskas ir S. Ramanauskienė teigia, kad žinių auditas yra mokslinis ir sisteminis organizacijos žinių išteklių patikrinimas ir įvertinimas (2004). Informacijos auditas taip pat dar neturi nusistovėjusios legitimios bazės ir tuo yra panašus į mokslinę veiklą. Be to, informacijos auditas Lietuvoje neįsitvirtinęs, nepavyko nustatyti informacijos audito praktinių pavyzdžių. Darytina prielaida, kad informacijos auditas yra nauja veiklos rūšis, todėl dar nepasiekusi reikiamos brandos.

Straipsnyje aptarta, kad auditas klasifikuojamas pagal įvairius požymius, ta-

čiau nebuvo pabrėžta, kurie požymiai yra svarbiausi. V. Lakis (2007) monografijoje pažymi, kad, norint išskirti audito rūšis, svarbiausi yra du požymiai: institucinė priklausomybė ir funkcinė priklausomybė. Kiti požymiai neturi įtakos nei auditui organizuoti, nei taikomiems testams ir procedūroms, todėl juos galima laikyti nereikšmingais (Lakis, 2007). Matoma valstybinio ir privataus sektorių audito standartų integralumo tendencijų. Taigi galima prognozuoti, kad informacijos audito pozicionavimas funkcinio požiūriu tampa svarbiausiu. Toliau straipsnyje, analizuojant informacinio audito ir kitų audito rūšių (*finansinio, veiklos, atitikimo (teisėtumo)* ir *duomenų (informacinių) sistemų* auditų sąsajas, prioritetas teikiamas informacijos audito pozicionavimui pagal funkcinį požymį, tačiau vėliau bus atsižvelgta ir į kitus požymius.

Informacijos audito ir kitų audito rūšių sąsajos

Informacijos audito ir finansinio audito sąsaja

Informacijos audito ir *finansinio audito* santykius identifikavo H. Botha ir J. A. Boon (2003). Šie mokslininkai nustatė informacijos ir finansinio auditų panašumus ir skirtumus. Praktiškai jie įvardijo skirtumą tarp informacijos ir finansinio auditų metodikų, t. y. pabrėžė, kad informacijos auditas neturi legitimaus pagrindo. Be to, jie nurodė finansinio ir informacijos auditų sąsają: atkreipė dėmesį, kad finansinių auditorių darbo dokumentai gali būti audito įrodymais atliekant informacijos auditą. Kitų finansinio ir informacijos auditų sąsajų minėtiems ir kitiems tyrėjams nustatyti nepavyko.

Informacijos audito ir veiklos audito sąsaja

Kol kas mokslininkų nebuvo tirtas informacijos audito ir veiklos audito santykis, todėl pateikta analizė toliau remiasi praktiniais auditinės veiklos rezultatais. Veiklos auditas – tai audituojamos valstybės institucijos, įstaigos ar įmonės administracinės veiklos siekiant išsikeltų tikslų, taip pat darbo, materialinių, finansinių bei kitų išteklių naudojimo ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo įvertinimas. Europos auditorių rūmų veiklos audito vadove (2006) detalizuojami pagrindiniai veiklos audito kriterijai:

- ekonomiškumo principu nustatoma, kad institucijų veiklai vykdyti reikalingi ištekliai turi būti pateikiami laiku, jie turi būti pakankamos apimties ir kokybės bei mažiausios kainos;
- efektyvumo principu nustatoma, kad turi būti siekiama geriausio panaudotų išteklių ir pasiektų rezultatų santykio;
- rezultatyvumo principu nustatoma, kad turi būti pasiekta konkrečių nustatytų tikslų ir planuotų rezultatų.

Kitoje praktinėje literatūroje (Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų, Nyderlandų Karalystės ir kt. aukščiausiųjų audito institucijų veiklos audito vadovuose) šie kriterijai apibrėžiami panašiai ir atitinka INTOSAI siūlomas formuluotes.

Tyrimo metu nustatyta, kad daugeliu atvejų, informacijos auditas yra suprantamas kaip veiklos auditas, nes informacijos auditas – tai organizacijos verslo tikslams įgyvendinti skirtas procesas (Z. Atkočiūnienė, 2009). Jis padeda ne tik identifikuoti intelektinius išteklius, išorinių ir vidinių informacijos srautų cirkuliaciją organizacijoje, bet ir išvengti informacijos pertekliaus, dubliavimosi ir taupyti materialinius, finan-

sinius išteklius. Tokie rezultatai gali būti pasiekti taikant veiklos audito metodus. Atlikta lyginamoji audito eigos analizė leidžia patvirtinti pirmiau keltą hipotezę apie veiklos ir informacijos auditų santykį.

Informacijos audito ir atitikimo (teisėtumo) audito sąsaja

H. Botha ir J. A. Boon (2003) taip pat nagrinėjo informacijos audito ir atitikimo (teisėtumo) audito santykį. Jie teigė, kad atitikties (teisėtumo) audito elementų informacijos audite yra labai mažai. Tai kelia abejonių, nes informacijos audito objektu gali būti informacijos saugumas. Pastarasis daugeliu atvejų yra griežtai reglamentuojamas, pavyzdžiui, Lietuvoje tai reglamentuoja Asmens duomenų apsaugos įstatymas ir kiti teisės aktai. Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarime Nr. 410 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. rugšėjo 4 d. nutarimo Nr. 952 „Dėl duomenų apsaugos valstybės ir vietos savivaldos informacinėse sistemose pakeitimo“ ir kituose teisės aktuose yra reikalavimas atlikti informacijos saugos vertinimus – auditus, kurių metu vertinami organizacijos gebėjimai valdyti informacijos slaptumą, vientisumą ir prieinamumą¹. Taip pat šiame kontekste pastebimos informacijos audito ir duomenų (informacinių) sistemų audito sąsajos.

Informacijos audito ir duomenų (informacinių) sistemų audito sąsaja

R. Weber (1988) pateikia tokį duomenų (informacinių) sistemų audito apibrėžimą:

¹ LT ISO/IEC 27001:2006 Lietuvos standartas. Informacijos technologija. Saugumo metodai. Informacijos saugumo valdymo sistemos. Reikalavimai (tapatus ISO/IEC 27001:2005).

„Tai duomenų rinkimas ir įrodymų vertinimas, kai nustatoma, ar kompiuterinė sistema apsaugo turtą, palaiko duomenų vientisumą, leidžia tinkamai pasiekti organizacijos tikslus ir efektyviai naudoja išteklius.“ Taigi koncentruojamasi į informaciją, saugomą kompiuterinėse sistemose. Pažymėtina, kad duomenų (informacinių sistemų) auditas pastaruoju metu tapatinamas su informacinių technologijų auditu. Informacinių technologijų auditas – tai specializuotas auditas, kurio metu peržiūrimi ir aprašomi visi informacinių sistemų aspektai apimant techninę ir programinę įrangą, IT aplinką bei sistemų kūrimą. IT auditas apima su IT susijusių rizikų nustatymą ir įvedimo, apdorojimo ir išvedimo kontrolės aprašymą (ACCA, 2006). Taip pat peržiūrimas IT paslaugų lygis ir IT veikla.

G. Swashes atkreipia dėmesį, kad kartais informacijos auditas yra suprantamas kaip naudojamų organizacijos veikloje informacinių technologijų nagrinėjimas (G. Swash, 1997). Jo nuomone, jeigu yra atliekamas informacijos auditas, labai svarbu tiksliai nustatyti ribą tarp pačios informacijos ir ją apdorojančių informacinių technologijų. Kitu atveju toks auditas neparodys bendros padėties organizacijoje, tačiau atskleis tam tikrus informacijos valdymo organizavimo aspektus. Taigi galima teigti, kad ir informacinių technologijų auditas neapsiriboja technologijų įvertinimu. Pavyzdžiui, viena iš populiariesnių IT strateginio valdymo (angl. *IT governance*) metodikų – COBIT² apima informaciją ir su ja susijusias technologijas.

² *CobIT (Control Objectives for Information and related Technologies)* – tarptautinės ISACA organizacijos metodika. *CobIT* aprašo geriausią praktiką informacinių sistemų valdymo srityje.

Informacijos audito pozicionavimas pagal audito apimtį ir atlikėjus, privalomumą ir atlikimo laiką

Minėta, kad, atsižvelgiant į tai, kas atlieka auditą ir kokia jo apimtis, auditas skirstomas į *išorės, vidaus ir valstybinį* (J. Mackevičius (2001)).

Išorės auditą atlieka nepriklausomi auditoriai pagal sutartis, o vidaus auditą – įmonės vidaus audito tarnybos darbuotojai, įgiję tam tikrą profesinę kvalifikaciją (Mackevičius (2001)). Išorės auditą Lietuvos valstybiniame sektoriuje (valstybinį auditą) atlieka Valstybės kontrolės auditoriai. Valstybinis auditas Lietuvoje skirstomas į finansinį ir veiklos. Mokslinėje ir praktinėje literatūroje daugiausia dėmesio skiriama nepriklausomam auditui. Tai patvirtina ir ta aplinkybė, kad sąvoka „auditas“, nors ir apima tiek išorės, tiek vidaus auditą, bet literatūroje, norminiuose aktuose ir kasdienėje veikloje paprastai sutapatinama su nepriklausomu finansiniu auditu. Kai kalbama apie kitokį auditą, tada pažymima „vidaus auditas“, „valstybinis auditas“ ir pan. (V. Lakis, 2007).

Pagrindinis skirtumas tarp vidaus ir išorės auditų yra ne darbuotojų priklausomybė organizacijai, nes vidaus audito standartai leidžia vidaus auditoriams pasitelkti išorės ekspertus arba pasinaudoti kitų auditorių darbu. Vienas iš pagrindinių skirtumų – auditorių atskaitomybės klausimas. Išorės auditoriai atsiskaito ir teikia ataskaitas organizacijos steigėjams ar akcininkams, o vidaus auditoriai visų pirma atsiskaito organizacijos vadovybei.

Atliekant išorės auditą daugiausia dėmesio skiriama finansinių ataskaitų auditui, o vidaus auditą – valdymo ir veiklos politikos auditui. Kaip jau nustatyta (H. Botha

ir J.A. Boon, 2003), informacijos audito ir finansinio audito sąsaja yra menka. Be to, informacijos audito rezultatai visų pirma domina organizacijos vadovus, o ne jos steigėjus ar akcininkus, todėl informacijos auditas gali būti suprantamas kaip vidaus veiklos auditas arba dalis vidaus informacinių technologijų audito. Išimtis gali būti išorinis valstybinis veiklos auditas. Informacijos audito ir veiklos audito sąsajos jau aptartos.

Pagal privalomumo požymį auditas gali būti skirstomas į *privalomą* ir *neprivalomą* (Mackevičius (2001). Akivaizdu, kad informacijos auditas nėra privalomas, nes jokie teisės aktai nenumato tokios prievolės.

Laiko atžvilgiu dažniausiai skiriamos dvi audito rūšys – periodinis ir neperiodinis (J. Mackevičius (2001). Periodinis auditas atliekamas per tam tikrą laikotarpį, dažniausiai atskaitiniam laikotarpiui pasibaigus (*ex post*). Gali būti ir išankstinis auditas – *ex ante*. Nuolatinis auditas yra toks, kai auditorius nuolat būna įmonėje, renka medžiagą, atlieka testus, bendrauja su vadovybe (Mackevičius (2001). Galima daryti prielaidą, kad informacijos auditas gali būti tiek periodinis (*ex ante* ar *ex post*), tiek nuolatinis, tačiau mokslinėje ir praktinėje literatūroje dar neteko aptikti nuolatinio informacijos audito pavyzdžių.

Teorinės ir praktinės bazės formavimas ir perimamumas

Atsižvelgiant į straipsnio pradžioje apibrėžtą problematiką, kad informacijos auditas nėra aiškiai išskirtas tiek teoriniu, tiek praktiniu lygmeniu (pvz., nėra standartų, etikos kodekso ir t. t.), ir atliktą teorinę žiūrą, būtų galima modeliuoti audito sistemos teorinį bei praktinį pagrindą ir jų ryšį.

Teorinės bazės modeliavimas

Audito teorijai turi didelę įtaką audito koncepcijos. Audito koncepcijos padeda nustatyti audito metodikas ir kryptis, geriau suprasti audito esmę. J. Mackevičius (2001) išskyrė penkis svarbiausius audito koncepcijas:

- 1) profesinė etika,
- 2) nepriklausomybė,
- 3) profesionalumas,
- 4) įrodymai,
- 5) informacijos tikslumas.

Galima daryti prielaidą, kad informacijos auditui šios koncepcijos dar neįtvirtintos. Atliekus audito metodikos perimamumo tyrimą verta ryškinti, kad dalis informacijos audito požymių kartais peržengia audito apibrėžties ribas. Nepriklausomybės koncepciją daugelis autorių (E. Orna (1999), S.Henczel (2001), Buchanan ir Gibb (1980) visai apeina, pavyzdžiui, informacijos audito metodą išplečia į rekomendacijų vykdymą – organizacijos informacijos politikos ar strategijos sukūrimą, arba ją traktuoja klaidingai.

Daugelis informacijos audito teoretikų (C. F. Burk ir F. W. Horton (1988), E. Orna (1990), Buchanan ir Gibb (1998), S. Henczel (2000) informacijos auditą tapatina su informacijos išteklių ir ryšių nustatymu (pvz., taikant informacijos žemėlapius) organizacijoje. Tokiu būdu ir vėl pažeidžiamas auditoriaus nepriklausomumo principas, nes informacijos išteklių ir jų ryšių nustatymas gali būti traktuojamas kaip veiklos padalinių funkcijos vykdymas. Auditoriaus funkcija – pateikti nuomonę apie informacijos žemėlapių sudarymą. Informacijos žemėlapis yra viena iš informacijos valdymo priemonių, jį turi sudaryti veiklos padaliniai. Nepriklausomumo principo užtikrinimas

mą geriausiai iliustruoja COBIT metodikos ir ISO 27000 standartų grupės pavyzdžiai.

Informacinių sistemų auditorių naudojamoje Informacijos ir su ja susijusių technologijų metodikoje (COBIT) yra išskirtas atskiras informacinės architektūros apibrėžimo procesas. Informacinės architektūros apibrėžimo proceso metu, pagal COBIT, informacinių sistemų funkcija kuria ir reguliariai atnauja veiklos informacijos modelį ir apibrėžia atitinkamas sistemas, kad būtų optimizuotas šios informacijos naudojimas: sukurtas įmonės duomenų žinybas su organizacijos duomenų sintaksės taisyklėmis, duomenų klasifikavimo schema ir saugumo lygiai. Šis procesas užtikrina patikimos ir saugios informacijos teikimą, pagerina vadovybės sprendimų priėmimo kokybę bei leidžia racionalizuoti informacijos sistemų išteklius, kad jie deramai atitiktų veiklos strategijas. Šis IT procesas padidina atskaitingumą už duomenų vientisumą ir saugumą bei pagerina informacijos dalijimosi tarp programų ir objektų efektyvumą ir kontrolę. Iš esmės šie veiksmai atitinka informacijos žemėlapio sudarymą, tačiau COBIT metodika šio proceso vykdymą priskiria informacinių sistemų veiklos, o ne audito funkcijai.

Taip pat informacinio turto identifikavimas yra vienas iš informacijos saugos rizikos vertinimų etapų (pagal ISO 27000 standartų grupę). Informacinis turtas apima ir duomenis bei jų tvarkymo procedūras, todėl šio turto identifikavimas sutampa su informacijos žemėlapio sudarymo uždaviniais. Dėl minėtos priežasties informacijos audito rezultatai gali padėti identifikuoti informacinį turtą organizacijoje, tačiau taip gali būti pažeistas daugelyje audito standartų deklaruojamas nepriklausomybės principas. Už informacijos sau-

gos rizikos vertinimą (taigi ir informacinio turto identifikavimą), pagal gerąsias informacijos saugos valdymo praktikas (ISO 27000 standartų grupė, COBIT *Security Baseline*), atsakingas informacijos saugos pareigūnas (įgaliotinis), o ne auditorius. Atsižvelgiant į daugelį audito standartų (IFAC, ISACA, IIA), jei auditorius vykdytų informacijos rizikos vertinimo funkciją, tai jis peržengtų auditoriaus įgaliojimus ir sukeltų grėsmę atliekamo audito nepriklausomumui, nes taip įsikištų į veiklos padalinių vykdomus procesus.

Apibendrinant galima teigti, kad informacijos audito teorinė bazė nėra pakankamai konceptualizuota. Nėra sukonkretintos profesinės etikos, profesionalumo, įrodytų, informacijos tikslumo koncepcijos, nepriklausomybės koncepcija netgi pažeidžiama. Tikėtina, kad šios priežastys lemia nepakankamą teorinį pagrindą, turintį įtakos ir praktinei informacijos audito realizacijai.

Praktinės bazės formavimas ir perimamumas

Audito koncepcijos paprastai atspindi tam tikruose audito standartuose ir etikos kodeksuose, tiksliau tariant, yra jų pagrindas. Audito standartai – tai taisyklės, principai ir procedūros, kurios nustato audito atlikimą ir auditorių veiklą. Audito standartai, kaip audito sistemos elementas, turi didžiausią įtaką audito praktikai (J. Mackevičius, 2001).

Audito standartus rengia profesinės organizacijos – IIA, IFAC, INTOSAI, ISACA. Informacijos audito teoretikai ir profesionalai atskiros savo profesinės organizacijos neturi, todėl dalis jų priklauso atitinkamoms profesinėms organizacijoms, pavyzdžiui, Informacijos valdymo

asociacijai (ASLIB)³. Atlikto tyrimo metu autoriams nepavyko aptikti informacijos audito standartų. Atliktas tyrimas leidžia abejoti, ar tokie, atskirai dedikuoti informacijos auditui, egzistuoja.

Galimi du informacijos audito standartų formavimo būdai. Pirmas – iš dalies taisyti kitų audito rūšių standartus; antras – atsižvelgiant į audito koncepcijas formuoti atskirus, dedikuotus informacijos audito standartus.

Kai tokia situacija, buvo tikslinga atlikti informacijos audito ir kitų auditų sąsajumo analizę, siekiant įvertinti kitų audito standartų dalinį tinkamumą ir perimamumą bei panaudojimo galimybes informacijos audito teoriniu ir praktiniu lygmeniu.

Atlikus informacijos audito sąsajumo analizę nustatyta, kad funkcinio požiūriu nemažai informacijos audito požymių sutampa su veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių sistemų) audito elementų. Taigi informacijos auditas gali būti minėtų auditų dalis. Tokiu atveju informacinių sistemų auditui būtų taikomi veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių sistemų) audito standartai.

Savarankiškam informacijos auditui vykdyti turi būti suformuluoti atskiri informacijos audito standartai. Kaip jau minėta, standartų formulavimas turėtų išplaukti iš aprašytų audito koncepcijų.

³ <http://www.aslib.co.uk/>

LITERATŪRA

BOTHA, Hanneri; BOON, J. A. The Information Audit: Principles and Guidelines. Iš *Libri*. Munich: KG Saur Verlag, 2003, vol. 53, p. 23–38. ISSN 0024-2667.

BURK, Cornelius F.; HORTON, *Forest Woody*. *InfoMap: A Complete Guide to Discovering Corporate Information Resources*. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice Hall, 1991. 254 p.

Išvados ir rezultatai

Atlikus analizę nustatyta, kad informacijos audito teorinių paradigmų nebaigtumas sudaro prielaidas nepakankamam teoriniam informacijos audito pagrindui ir praktinei veiklai.

Informacijos audito ir kitų audito rūšių sąsajų tyrimas atskleidė, kad informacijos auditas tam tikrais atvejais turi sąsajų su veiklos, atitikimo (teisėtumo) ir duomenų (informacinių) sistemų auditais, t. y. galėtų būti jų dedamąja. Informacija ir jos panaudojimo aspektai, taupiausiai, efektyviausiai bei rezultatyviausiai būdu gali būti valstybinio ir vidaus veiklos auditų objektu. Remiantis atliktu tyrimu galima konstatuoti, kad dalis mokslinėje literatūroje aprašytų informacijos audito funkcijų neatitinka kitoms audito rūšims būdingų nepriklausomumo koncepcijų, todėl yra artimas konsultacinei veiklai ir / ar savianalizei.

Savarankiškam informacijos auditui vykdyti turi būti suformuluoti atskiri informacijos audito standartai, išplaukiantys iš profesinės etikos, nepriklausomybės, profesionalumo, įrodymų ir informacijos tikslumo koncepcijų. Taip pat informacijos auditas turi galimybių perimti kitų audito rūšių teorinį ir praktinį pagrindą arba pritaikyti atsižvelgiant į profesinius informacijos audito tikslus.

GUDAUSKAS, Renaldas; RAMANAUSKIENĖ, Silvija. Strateginė vadyba žinių ekonomikoje: žinių auditas *Informacijos mokslai*, 2004, t. 29, p. 46–57. ISSN 1392-0561.

HENCZEL, Susan. The information audit as a first step towards effective knowledge management: an opportunity for the special librarian [interaktyvus]. *International Journal of Special Libraries*,

2000, [nr.] 34 [žiūrėta 2006 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://forge.fh-potsdam.de/~IFLA/INSPEL/00-3hesu.pdf>>

KARDELIS, Kęstutis (1997). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Technologija, 1997. 210 p. ISBN 9986-13-561-3.

LAKIS, Vaclovas (2007). *Audito sistema: raida ir perspektyvos*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007. 386 p. ISBN 978-9955-33-054-7.

MACKEVIČIUS, Jonas (2001). *Auditas: teorija, praktika, perspektyvos*. Monografija. Vilnius: PĮ „Lietuvos mokslas“, 2001. 837 p. ISBN 9986-795-05-03.

ORNA, Elizabeth. *Practical Information Policies: how to manage information flow in organizations*. Aldershot: Gower, 1999. ISBN 0566076934.

SWASH, G. D. The information audit. *Journal of Managerial Psychology*, 1997, vol. 12, iss. 5, p. 312–318.

WEBER, Ron (1999). *Information Systems Control and Audit*. Delhi: Pearson Education (Singapore) Pte. Ltd., Indian Branch, 2003. 1028 p. ISBN 81-7808-601-8.

Control Objectives for Information and related Technology 4.1 (COBIT) [interaktyvus]. IT Governance Institute, 2007, [žiūrėta 2010 m. sausio

5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.isaca.org/Template.cfm?Section=COBIT6&Template=/TaggedPage/TaggedPageDisplay.cfm&TPLID=55&ContentID=31519>>

Code of Ethics and Auditing Standards [interaktyvus]. INTOSAI, 2001, [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://intosai.connexcc-hosting.net/blueline/upload/1codethaudstande.pdf>>

Implementation Guidelines for Performance Auditing [interaktyvus]. INTOSAI, 2004, [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://intosai.connexcc-hosting.net/blueline/upload/1implgperfaude.pdf>>

Lietuvos standartas LST ISO/IEC 27001. Informacijos technologija. Saugumo metodai. Informacijos saugumo valdymo sistemos. Reikalavimai (tapatus ISO/IEC 27001:2005). Vilnius: Lietuvos standartizacijos departamentas, 2006. 44 p.

Nuolatinės tarpžinybinės komisijos vidaus audito sistemos kūrimui valstybiniame sektoriuje koordinuoti 2003 m. kovo 13 d. posėdžio protokole Nr. 1 sprendimu Nr. 5 patvirtintos „Vidaus audito rekomendacijos“ [interaktyvus]. Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2003, [žiūrėta 2010 m. sausio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/vidaus_auditas/Vidaus_audito_rekomendacijos.pdf>

INFORMATION AUDIT IN THE CONTEXT OF OTHER AUDIT TYPES

Irmantas Aleliūnas, Zenona Atkočiūnienė

S u m m a r y

Information auditing requires globally applicable standards that pertain specifically to information auditing. Globally applicable standards are known in financial, performance, information systems (electronic data processing) and other types of audits. However, information audit is rather scientific than practical activity – information audit standards are not agreed yet, therefore:

- minimum level of acceptable performance re-

quired to meet the professional responsibilities is not yet set out

- Stakeholders and shareholders have no information concerning the work of information auditing practitioners

These problems incited the purpose of the research – to analyse relationships between information audit and other audit types and to find a basis for the concepts and standards of information audit.